

UOT 632.484

VİLT XƏSTƏLİYİNƏ QARŞI YENİ DÜNYA KOLLEKSIYA NÜMUNƏLƏRİNİN DAVAMLILIĞININ MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ

O.H.MƏMMƏDOV, F.K.QƏHRƏMANOV, A.H.TAĞIYEV

Azərbaycan ET Pambiqçılıq İnstitutu

Müəyyən edilmişdir ki, orta hesabla (2011-2013) pambığın yeni dünya kolleksiyası nümunələri arasında Okra ağ-26, Adsız G.hir.Pakistan, Muğan-395, AzNİXi-174, İdeal, Cotton decds, Nazilli-58 nümunələrində vilt xəstəliyinə yoluxma faizi aşağı 16,5-lə 25,9% arasında dəyişmişdir.

Açar sözlər: vilt xəstəliyi, pambıq bitkisi, dünya kolleksiya nümunələri, süni infeksiyon vilt formu

Pambıq bitkisinin ən zərərli və geniş yayılmış xəstəliklərindən biri Vertisilloz Vilt xəstəliyidir.

Ekoloji mühitin kimyəvi maddələr ilə zəhərlənməsinin qarşısını almaq dövlət qarşısında duran əsas məsələlərdən biridir. Bu baxımdan Vilt xəstəliyinin qarşısının alınmasında, torpaq münbitliyinin bərpa edilməsində, heyvandarlığın inkişaf etdirilməsində, eləcə də mineral gübrələrin, üzvi (peyinlə) gübrələrlə əvəz etdirilməsində pambıq-yonca növbəli əkinlərinin mühüm əhəmiyyəti vardır.

Vilt xəstəliyinin vurduğu ziyan nəticəsində xam-pambığın keyfiyyəti aşağı düşərək məhsuldarlıq xeyli azalır.

Kiçik torpaq sahəsinə malik olan fermer təsərrüfatlarında növbəli əkin tətbiq edilməməsi, eyni sahədə təkrar-təkrar (hər il) pambıq əkilməsi Vilt xəstəliyinin törədiciyi olan Vertisilloz vilt göbələyinin torpaqdakı qış ehtiyatının ilbəl artmasına səbəb olur.

Pambıq xalq təsərrüfatı əhəmiyyətli bitki olduğuna görə onun məhsul istehsalının artırılması üçün bütün imkanlardan istifadə olunmalıdır. Pambıq istehsalında bu imkanlardan biridə göbələk, bakteriya və viruslar tərəfindən vurulan ziyanın qarşısının alınmasından ibarətdir. Xəstəliyin vurduğu ziyan nəticəsində xam pambığın kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri aşağı düşərək məhsuldarlığı xeyli azalır.

Bu baxımdan Vilt xəstəliyinə qarşı müəyyən mübarizə vasitələri olsada ən əlverişli mübarizə üsulu davamlı sortların yaradılmasıdır. Tədqiqatçılardan H.Ə.Aslanov və b.(1), F.Ə.Babayev (2), T.L.Dobrozrako-va (5), M.V.Qorlenko (4), S.X.Uzenbayev (9), D.D.Verderevski (3), N.İ.Solovyeva (8), S.N. Mosko-ves (7) və s. belə bir fikirə gəlmişlər ki, kənd təsərrüfatı bitkilərinin xəstəliklərinə qarşı davamlı sortların yaradılması etibarlı və effektiv mübarizə tədbiridir.

Aparılmış tədqiqatda məqsəd dünya kolleksiya nümunələrinin süni yaradılmış infeksiön vilt fonunda xəstəliyə davamlılığına görə qiymətləndirilərək, vilt xəstəliyinə qarşı potensial davamlılığını aşkar etməklə

genetiklərə sortların yaradılmasında başlanğıc material-
lar verməkdən ibarətdir.

Vilt xəstəliyinə davamlı sortlar yaratmaq üçün valideyin formaların seçilməsi məqsədi ilə 2011-2013-cü illərdə genetiklər tərəfindən verilmiş materialların vilt xəstəliyinə davamlılığı öyrənilərək qiymətləndirilmişdir.

Sınaqdan keçirilmiş sort üçün hər təkrar 6m² olmaqla, 4 təkrardan və 1 cərgədən ibarət olmuşdur, təcrübənin sxemi 60x15 sm olmaqla hər yuvada 1 bitki saxlanılmışdır.

Genetika materialları aşağıda aparılmış metodika əsasında süni yaradılmış vilt fonunda qiymətləndirilmişdir. Tədqiqat Orta Asiya Elmi Tədqiqat Bitki Mühafizəsi İnstitutu tərəfindən qəbul edilmiş metodika əsasında (6) aparılmışdır. Təcrübə RAEM-nin infeksiyon viltlə süni sirayətlənmiş təcrübə sahəsində qoyulmuşdur.

Müəyyən edilmişdir ki, orta hesabla üç ilə görə, dünya kolleksiya nümunələri arasında Vertisilloz Vilt xəstəliyinə nisbətən az yoluxan Okra ağ-26, Adsız G.hir.Pakistan, Muğan-395, AzNIXI-174, İdeal, Cotton decds və Nazilli-58 göstərmək olar. Bu sortlarda yoluxma faizi 16,5; 19,9; 22,9; 24,6; 24,8; 25,3; 25,9% təşkil etmişdir.

Orta dərəcədə yoluxan kolleksiya nümunələrindən Ağdaş-3, Azərbaycan-1, Gəncə-1, Seylon adası və Fərhadı göstərmək olar. Yoluxma 26,1-29,5% arasında dəyişmişdir.

Vittlə xəstələnmə faizi yüksək olan nümunələrdən Nazilli-87, Gəncə-42, Simekdues, Rex smooth, Adsız G.hir.Efiopiya, Adsız №5201, Gəncə-78 və AzNİXİ-176 sort nümunələrində yoluxma faizi müvafiq olaraq 31,4-42,8% arasında olmuşdur.

Bununla genetiklər yeni, V.Vilt xəstəliyinə davamlı sort almaq üçün göstərilən münasib materiallardan başlanğıc ümüdverici kolleksiya nümunələrindən istifadə edə bilərlər.

1. Aslanov H.Ə., Məmmədov O.H., Qəhrəmanov F.K., Tağıyev A.H.- Vilt və hommoz xəstəliklərinə qarşı seleksiya materiallarının öyrənilməsi., Azər.Aqrar Elmi, Azər.Res.Kənd Təsər. Nazirliyi, Elmi-Nəzəri jurnal 3 (226), 2012. sah.86-87.
2. Бабаев Ф.А.- Пути повышения урожайности хлопчатника в Азербайджане. Труды АЗНИХИ 68-выпуск, Баку, 1978.
3. Вердеревский Д.Д.- К вопросу о селекции хлопчатника на болезнеустойчивость, «Хлопководство», №9, 1959.
4. Горленко М.В.- Краткий курс иммунитета растений к инфекционным болезням. Издание второе. Госиздат «Высшая школа», М., 1962, с.26-27.
5. Доброзракова Т.Л.- «Сельскохозяйственная фитопатология», Ленинград. «Колос» 2-е издание, 1974, с.95.
6. Методика полевых и вегетационных опытов с хлопчатником в условиях орошения. Издание 4-е дополненное СоюзНИХИ Ташкент. 1973., с.224.
7. Московец С.Н.- Краткие итоги работы отдела фитопатологии АЗНИХИ –за 1930-1950 гг, Кировабад рукопис., 1950.
8. Соловьева А.И.- Использование иммунитета в борьбе с болезнями хлопчатника. Тезисы докладов III Всесоюзного совещания по иммунитету растений к болезням и вредителям., Кишинев., 1959.
9. Узенбаев С.Х.- Вегетативная гибридизация как метод в селекции хлопчатника., В кн. «Материалы Всесоюзного совещания по селекции и семеноводству хлопчатника.», Ташкент, 1960

Определение устойчивости новых образцов мировой коллекции против заболеваемости вилтом

О.Г.Мамедов, Ф.К.Гахраманов, А.Т.Тагиев

Определено, что в среднем (2011-2013), среди образцов мировой коллекции как Окра ağ-26, Adsız G.hir.Pakistan, Muğan-395, AzNİXİ-174, İdeal, Cotton Decds, Nazilli-58 поражаемость вилтом варьировала в пределах 16,5-25,9%.

Ключевые слова: заболевание вилтом, хлопчатник, образцы мировой коллекции, фон искусственного вилта.

Determination of stability of new samples of world collection against the wilt disease

O.H.Mammadov, F.K.Gahramanov, A.H.Tagiyev

It is defined that new samples of world collection (2011-2013) such as Okra white-26 Adsız G.hirsutum Pakistan, Mugan-395, AzNIKHI-174, Ideal, Cotton deeds, Nazilli-58 were diseased by wilt 16,5-25,9%.

Key words: wilt disease, cotton plant, world collection samples, background of artificial background